

TŘI ŠPEHÝRKY DO JEDNOHO OSUDU

Sára Vybíralová

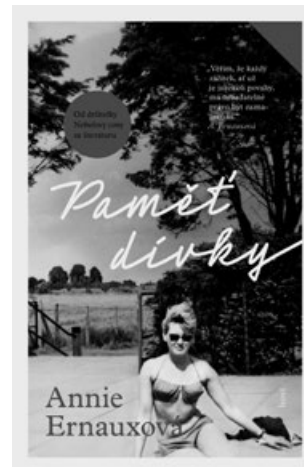
„Od držitelky Nobelovy ceny za literaturu“: těmito slovy „razítkuje“ nakladatelství Host oba letos vydané svazky děl doyenky francouzské autobiografické literatury sociologické inspirace, Annie Ernaux, jako by její jméno v českém prostředí stále nefungovalo bez nápovědy. Brněnské nakladatelství tak přináší první — a snad nikoli poslední — splátku dluhu českého knižního světa, kterou až do vydání překladu autorčina *opusu magnum Roky* (2008), jehož úspěch umocnilo právě nejprestižnější světové literární ocenění, celkem zarputile přehlížel. Ve Francii je přitom Ernaux se svým charakteristickým stylem i přístupem k literatuře institucí a dávno má své místo v kánonu literatury dvacátého století. U nás se paradoxně dříve prosadila mladší generace spisovatelů, které silně ovlivnila, jako je Édouard Louis.

Annie Ernaux je mistryně drobných forem. Tato archivářka vlastního osudu s neochvějnou intuící pro transcendentní moc detailu člení své dílo — vycházející bez výjimky z autobiografické látky — do útlých svazků často nepřesahujících několik desítek stran. Každý má přitom odlišné a jasně vymezené téma, jež z této látky vyvstává, ať už jde o vztah k rodičům, zklamání z naplněného společenského očekávání v manželství a rodičovství, o v rodině zatajovanou první dceru, zesnulou v dětském věku ještě před narozením druhé, o různé podoby vášni a vztahů až po analýzu prostředí supermarketu.

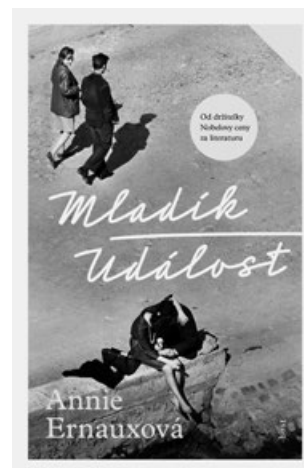
Tři texty, které se českému čtenáři nyní dostávají do rukou, jsou pro autorčinu tvorbu typické — jsou stručné a zároveň naléhavé a navzdory tomu, že vznikly v různých letech, jsou svým způsobem provázané. Ve všech třech případech jde o témata výrazně genderově (ale také historicky a sociálně) podmíněná, střípky rodově určeného osudu. V nejrozsáhlejší *Paměti dívky* se Ernaux snaží vzpomenout — a tím i jednou provždy zapomenout — na „dívku z padesátého osmého“, roku, kdy tehdejší Annie Duchesne ve svých osmnácti letech na letní brigádě jako táborová vedoucí

začala sexuálně žít, *Událost* (známá také díky úspěšnému snímku Audrey Diwanové) líčí nechtěné těhotenství studentky a ilegální potrat na začátku šedesátých let a konečně *Mladík* (kratičká novelka, která v originálu vyšla teprve v roce 2022 a Host ji spojuje do jednoho svazku s *Událostí*) vypráví o pozdním, nevyrovnaném mileneckém vztahu spisovatelky s o třicet let mladším mladíkem. Díky časové rozkročenosti textů (odehrávajících se na konci padesátých let, v letech šedesátých a v závěru let devadesátých) črtá Ernaux jakési fragmentární a implicitní feministické dějiny dvacátého století: v *Paměti dívky* je patrný generační posun od prudérní matky k dceři, která sex s co největším množstvím mužů považuje za svobodu (dokud ji ovšem dočista nezmate četba Simone de Beauvoir), nevšimne si přitom hulvátského sexismu, drsné, dehumanizující objektivizace, jíž je vystavena, ani toho, že mladík, do něhož se manicky zamilovala, ji díky svému dominantnímu postavení hlavního táborového vedoucího vlastně zneužil: nezávaznost sexuality pro ni představuje výdobytek, jakkoli zraňující může být.

V *Události* ukazuje Ernaux mimo jiné, k jak ponižujícím a nebezpečným procedurám byly v době počínající sexuální revoluce a emancipace nuceny ženy, které se rozhodly pro (tehdy nelegální) přerušení těhotenství. Přesvědčivě líčí rozpaky lékařů, vyděšených jak z odhodlání pacientek, u nichž hrozilo, že si bez odborné pomoci vážně ublíží (historiky o takových případech přitom neustále kolovaly), tak z represe, protože vážné postihy včetně zákazu výkonu praxe hrozily už i za doporučení potratu. Šedesátá léta si s podobným společenským konzervatismem nespojujeme; do ještě mrazivějšího světla však tato naturalistická líčení zasazuje uvědomění, že podobné zákony stále platí v mnoha zemích světa včetně evropských (a u našich severních sousedů na jejich důsledky každoročně umírá několik těhotných žen). Tím, jak reprodukuje současně euforické pocity mladé dívky z nově nabyté sexuální

Annie Ernaux
Paměť dívky
přeložil Tomáš Havel
Host, Brno 2023
160 stran

Annie Ernaux
Mladík / Událost
přeložil Tomáš Havel
Host, Brno 2023
104 stran

svobody a zarážející machismus, jímž je vykoupena a kterému se podřizuje („Neřvi, radši si to uživej,“ řekne jí její milenec, když vykřikne bolestí při pokusu o defloraci; ženatý spolužák, s nímž se přijde poradit o interrupci, protože ví, že se ve věci její legalizace angažuje, jí během chvilkové nepřítomnosti manželky okamžitě nabídne sex; „Nejsem instalátér,“ odsekne jí lékař na dotaz, co s ní bude provádět), staví Ernaux do překvapivého světla étos šedesátých let a přichází s bolestivým, hluboce realistickým *coming-of-an age* příběhem.

Určitý kontrast k těmto „příběhům zráni“ představuje závěrečná — teprve v roce 2022 vydaná — novelka *Mladík*. Ta zachycuje dobu, kdy se autorka-vypravěčka pustila do psaní *Události*, a zároveň nastavuje zrcadlo *Paměti dívky* jakožto jiná, v něčem extrémnější podoba sexuální, potažmo vztahové emancipace. Vypravěčka zde líčí zhruba dvouletý vztah s o více než generaci mladším studentem, který „považovala za férový obchod, za výhodnou směnu, tím spíš, že jsem pravidla určovala já“. Chození se studentem z prostých poměrů je pro ni návratem do minulosti jak z hlediska věku, tak sociálně („Připomínal mi můj první svět“). Zároveň je hozenou rukavicí společenským stereotypům a očekáváním, jak konstatuje i sám mladík, který si všimá, že jsou pro kolemdoucí jako pár „ještě nepříjemnější než dvojice homosexuálů“. Prostřednictvím mladého přítele se vypravěčka zbavuje věku a jeho determinismu — vnímá přitom, že možnost se této iluzi poddat je revoluční: „Když jsem seděla proti A. a jeho tváři, byla mladá i moje tvář. Muži to vědí odjakživa a nerozumím tomu, proč by to mně mělo být odepřeno.“

Vzhledem k bourdieuvské inspiraci Ernaux není divu, že obzvláštní důraz klade na momenty odrážející různé podoby společenské nerovnosti: lékař, který vypravěčku operuje po nepovedeném domácím potratu, a přitom s ní jedná hrubě, se jí později prostřednictvím sestry omluví, že „nevěděl, že je jako on“ (rozuměj:

vzdělaná); s těhotnou dívkou z lidových vrstev se na klinice zachází stejně hrubě jako s vysokoškolačkou, která otěhotněla mimo manželství; společenská nerovnost mezi dvěma kamarádkami se náhle zhmotní ve zdráhání bohatší spolužačky představit druhou své rodině...

Všechny tyto společensky lucidní momenty jako by z textů vyvstávaly mimoděk. Tematizuje-li něco Ernaux explicitně, je to paměť a samotný proces vzpomínání a psaní. Stejně jako v *Rocih* se vypravěčka z podstaty nedosažitelné minulosti „dopátrává“ prostřednictvím nejrůznějších dokumentů: fotografií, dopisů, deníků, diářů, jako detektivka příležitostně navštívuje „místa činu“, googluje si dávné známé. Pozoruhodným prvkem zejména v *Paměti dívky* jsou dopisy kamarádkám, z nichž ovšem necituje nekriticky, ale naopak při vědomí toho, že jsou koncentrátem sebestylizace. Právě v tomto textu také nejvýrazněji tematizuje hranice paměti a možnosti vcítění se do minulosti. Do ostrého protikladu zde staví současnou vypravěčku a „dívkou z padesátého osmého“ (jíž už vypravěčka není a být nemůže) a poukazuje na to, jak se s plynoucím časem a prostřednictvím formativních zkušeností odcizujeme svým bývalým, jinak utvářeným já. Často zde nahrazuje „vzpomínám si, že...“ slovesy jako „představuji si, že...“, a kostru doložitelného tak obléká do uměřené fabulace, která je ovšem přirozenou součástí vzpomínání.

V *Mladíkovi* zase tematizuje zdvojené prožívání, kdy starší žena díky mladému studentovi zažívá *znovu* vše, co on zažívá poprvé (a ona také prožila v jeho věku), nebo má dokonce pocit, jako by prožívala tutéž situaci stále dokola („Měla jsem pocit, že jsem nikdy nevstala, že od osmnácti let ležím v jedné a téže posteli, jen v různých místech a s různými [...] muži.“).

Pro překladatele Tomáše Havla musela být výzva převést do češtiny slovní hříčky, sprosté vtípy a „hlášky“ a vůbec jazyk mladých lidí z konce padesátých a šedesátých let. V některých případech pěkně zafunguje výraz obecné češtiny s lehkým „retro“

zabarvením („pajdák“), mnohé z vtípků fungují i v překladu, jinde je však slovní hříčka bohužel zachována za cenu úplné ztráty smyslu „hlášky“, která pak v ústech mladých lidí působí křečovitě a nepřirozeně. Celkově však Tomáš Havel převádí strohé „ploché psaní“ (*écriture plate*) Annie Ernaux s elegancí a čistotou.

Jestliže je *Paměť dívky* odkazem na *Paměti spořádané dívky* Simone de Beauvoir, již drobná variace názvu (zejména absence členu ve francouzštině) naznačuje, že navzdory autobiografickému rázu textu má Ernaux obecnější ambice: z osudu dívky a ženy, jíž byla, vybírá to, co ji přesahuje, co vypovídá o době, o společnosti. Podobnou ambici má i nakladatelský počin Hostu — navzdory různým dobám svého vzniku tvoří vybrané texty kompaktní celek, jakési fasety ženského osudu ve dvacátém století, který by tak mohly doplnit i další texty Ernaux, zejména Zmrzlá žena (*La femme gelée*) nebo Prostá vášeň (*Passion simple*).

Ernaux se představuje jako neúnavná hledačka smyslu, významů, souvislostí, které vidíme zřejmě jen právě tehdy, když formulujeme. Ostatně právě „zaklenující“ moc psaní je i obsahem aforismu, jímž Ernaux jeden z textů uvozuje: „O čem nenapišu, to se nezavrší. // A zůstane jen prožité.“

Autorka je spisovatelka a překladatelka.